

Bevezetés

Élet- és halálöszönbe keretezve 150 éve született és kilencven éve halt meg Ferenczi Sándor, a klasszikus pszichoanalitikus mozgalom Freud után késégtelenül legnagyobb alakja, a magyar pszichoanalitikus mozgalom megteremtője, nagyszerű írások szerzője, a nemzetközi pszichoanalitikus mozgalom vezető szervezője. Meghatározó szerepe lett abban, hogy a magyar kultúra meghatározó iránya anyanyelveként fogadta be a pszichoanalízist. A történet visszája felől nézve azonban Ferenczi a különös, keserűen tragikus zseni nálunk sajnos túl gyakran előforduló típusába tartozott. Halála – és a végleges távozással létrejövő átfogóbb perspektíva – sem volt elegendő igazi megértéséhez, megfelelő értékeléséhez. Annak ellenére, hogy művei olvasásakor mindenki sejt, érez valami abszolút fontosat, felfedezni-, kifejtetni-valót, talán még ma sem értjük őt igazán. Az a típus volt, akit kezdetben elismernek, sőt ünnepelnek, majd amikor megközelíti a lényegét, kimondja azt, amit korábban csak halványan sejtett, lassan eltűnnek körülötte a hívek, és ő magára marad. A szeretet pszichoanalitikusa élete csúcspontján nem kapta meg kortársaitól, elsősorban mesterétől, korábbi atyai barátjától, Freudtól a szeretetet és megértést. Késégtelen, hogy elindult egy ún. „Ferenczi reneszánsz”¹, fontos kötetek, konferenciák² szerveződnek szellemi hagyatéka körül, elindult műveinek magyar és angol nyelvű kritikai kiadása³, de a megérteni való talányos hagyatéka még mindig nyomasztóan nagy.

Az *Imágó Budapest* folyóirat (elődünkkel, a nevében is vallomást tevő *Thalassával* együtt) ezt a Ferenczi-hagyatékat immár több mint harminc éve olvassa, értelmezi, gondolja újra, és e – kétnyelvű – számunkat is ennek a hagyománynak szenteltük.

¹ A Ferenczi-reneszánsszról lásd Erős Ferenc: Miért Ferenczi? In: *Uő: Kultuszok a pszichoanalízis történetében. Egy Ferenczi-monográfia vázlatja*. Budapest: Jászöveg, 2004, 35-54.

http://imagobudapest.hu/images/lapszamok/2020_1_In_memoriam_eros-ferenc/IB_2020_1sz_09-Miert%20Ferenczi.pdf

² Legutóbb, 2023 júniusában a Ferenczi150 konferencia Budapesten, a Ferenczi Sándor Egyesület, a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület és a Free Association Lisbon szervezésében. <https://ferenczi150budapest.org/>

³ A magyar kiadás eddig megjelent három kötete: *Ferenczi Sándor összes művei, 1. kötet. Ferenczi a pszichoanalízis felé. Preanalitikus írások (1897–1908)*. Szerk. és sajtó alá r. Mészáros Judit. Budapest: Oriold és Társai, 2022., *Ferenczi Sándor összes művei, 2. kötet. Ferenczi, a katalizátor (1909–1913)*. Szerk. és sajtó alá r. Bókay Antal és Harmatta János. Budapest: Oriold és Társai, 2022. *Ferenczi Sándor összes művei, 3. kötet. Háború, forradalmak, pszichoanalízis (1914–1919)*. Szerk. és sajtó alá r. Borgos Anna és Pető Katalin. Budapest: Oriold és Társai, 2023.

Ferenczi a Monarchia szülöttje, zsidó család sarja; apja, Fränkel Bernát, a miskolci könyvesbolt és könyvkiadó tulajdonosa volt.⁴ Első mestere Schächter Miksa, a *Gyógyászat* című orvosi hetilap szerkesztője. Ferenczi az ő lapjában kezd publikálni 1899-ben, szinte mindenről. Az ekkoriban születő pszichoanalízisről még nem tud, mégis van véletlenszerű cikkeinek valamiféle iránya, egyre több olyan témája (a szerelem, a spiritizmus, az öntudat és a hipnózis), amelyek homályos módon, de a pszichoanalízis felé mutatnak. E korai időszakból származnak a számunkban (az eredeti napilap-megjelenés után) most először közölt 1904-1905-ös Ferenczi-írások. Az *Ujság* című napilapban megjelent rövid publikációk – a történések ellenirányából olvasva – különös módon sejtetik, közelítik a jóval későbbi pszichoanalitikus gondolatokat. A „Nosophobia” című cikk a „betegségiszony”-ról (azaz a Ferenczi által személyesen is jól ismert hipochondriáról, mai szóval betegségorongásról) szól. Olyan, a későbbi pszichoanalízisben is visszaköszönő mondatok vannak benne, mint hogy „Hatalmas ösztön az emberben a létfenntartás ösztöne” vagy hogy „a betegségiszonyt részben a gyermek- és ifjúkori elkényeztetés neveli naggyá”. A „Dialógus a fejlődésről” a darwinizmus és lamackizmus gondolatait forgatja egy „antik” vitatkozó dialógus formájú történetben. A két szerző jelentős szereppel vissza is tér Ferenczi húsz évvel később megjelenő főművében, a *Katasztrófák a nemi működés fejlődésében* című könyvben. Ami érdekes, hogy ebben a korai szövegben már többször megjelenik a „katasztrófák” kifejezés,⁵ amely a német eredetiből készült magyar fordítás karakteres, címadó szava lesz. Ferenczi sokoldalú tájékozódását és a lélektani szemlélet már igen korai széleskörű alkalmazását mutatja „A zene ellen”, a pszichoanalízis népszerűsítését a „Lelki betegségek gyógyításáról”, a pszichoszomatikus szemlélet közvetítését „A szívfájdalomról” című írás. A drámai, Ferenczi empátiájáról tanúskodó „Esti levél: Három liter vér” 1902-ből ugyan még nem kapcsolódik a pszichoanalízishez, de jelen tudásunk szerint ez Ferenczi első hírlapi megjelenése. Az *Ujság* cikkeiről, Ferenczi sajtóbeli működéséről Friedrich Melinda ad kitűnő összefoglalót „Ferenczi hírlapírói tevékenységéről” című írásában.

Ferenczi orvoskollégája, Stein Fülöp adja kezébe Freud alapkönyvét, az *Álomfejtést*, de először nem hat rá a mű, szellemesnek tartja, de félreteszi. Csak Breuer és Freud 1895-ös *Tanulmányok a hisztériáról* című könyvének elolvasása után fedezi fel lényegét.⁶ 1900-ban írt „Öntudat, fejlődés” című cikkében említi, hogy „még mindig nem jött meg a pszichológia Darwinja és Haeckelje, még mindig nincs megalkotva a lélek ontogenezise és filogenezise”⁷. 1907-ben úgy érzi, megtalálta ezt az embert: a Budapesten átutazó Carl Gustav Jung és Stein Fülöp közvetítésével kerül kapcsolatba Freuddal; 1908 elején találkoznak először személyesen. 1908. április 27-én pedig, amikor először gyűlt össze a létszámban még kicsi, de szellemében óriási nemzetközi pszichoanalitikus csoport, már ő is résztvevő. A nyolc előadó: Freud, Stekel, Adler és Sadger Bécsből, Ernest Jones Londonból, Jung Zürichből és Morton

⁴ Ferenczi életrajzához lásd: Erős Ferenc: Ferenczi Sándor és kora. In: Uő. (szerk.): *Ferenczi Sándor*. Budapest: Új Mandátum, 2000.

⁵ A katasztrófák szerepét az evolúcióban Georges Cuvier (1769–1832) francia zoológus elmélete hangsúlyozta, ezzel szemben állt Darwin fokozatos kihalás-elmélete. Ferenczi nem említi Cuvier nevét, sem ebben a cikkben, sem a húsz évvel későbbi *Katasztrófák a nemi működés fejlődésében* kötetben (a szerk.).

⁶ Lásd Hollós István: Emlékezés Ferenczi Sándorra. *Gyógyászat*, 1934. május 20., 74(20): 305-309. Itt: 306.

⁷ *Ferenczi Sándor összes művei*, 1. köt. 79.

Prince Bostonból. Este pedig a salzburgi Hotel Bristolban a vita mellett még két előadás hangzott el két magyar orvos, „Herr Dr. Stein” (Stein Fülöp) és „Herr Dr. Ferenczi” részéről.

Ferenczi néhány hónap alatt a nemzetközi pszichoanalitikus mozgalom egyik vezető személyiségévé vált. A második, 1910-es nürnbergi pszichoanalitikus találkozón Freud megbízásából ő adja elő a nemzetközi pszichoanalitikus egyesület létrehozásának tervét. Természetesen tagja lesz a „Titkos Bizottság”-nak, a nemzetközi pszichoanalízis irányító testületének is, amely meghatározza a diszciplína fejlődését. 1913-ban pedig vezetésével megalakul a Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület, és ezzel szervezettebb formában is elindul nálunk a pszichoanalitikus szakmai élet, melynek Ferenczi még két évtizedig motorja lesz.

Mostani számunk két angol nyelven közölt és egy magyarra fordított tanulmánya egy kis nemzetközi Ferenczi-kutatócsoport három tagjától származik. Raluca Soreanu, Jakob Staberg és Jenny Willner nemrég jelentetett meg egy tanulmánykötetet *Ferenczi Dialogues: On Trauma and Catastrophe* címmel⁸. Raluca Soreanu írása első harmadában az előbb jelzett korai Ferenczi munkákhoz tér vissza, egészen pontosan a „Szexuális átmeneti fokozatokról” című 1906-os cikkhez⁹. A második részben egy későbbi elméleti konstrukcióra, az „amfimixis” gondolatára összpontosít, amely a szexualitás felülvizsgált elméletének egy másik fontos továbbfejlesztését jelentette, és kiemelten a *Katasztrófák* tematikájába tartozik. A harmadik részben az amfimixis eszméjének néhány következményét fogalmazza meg a szervek pszichoanalízise és a „szervi együttműködés” és a „szervi individualitás” új szókészlete szempontjából.

Ugyancsak a nevezetes főmű, a *Katasztrófák* körül gondolkodik Jenny Willner tanulmánya, mely a bioanalitikus olvasást, Ferenczi nagy kalandját, a valóságérzék probléma kiterjesztését értelmezi. Willner lamarckizmus és darwinizmus kapcsolatát és különbségét vizsgálja, amit az előbb említett 1904-es rövid Ferenczi írás is felvetett. Ferenczi persze ekkor, 1923 végére már messze bonyolultabb és kifejezetten pszichoanalitikus konstrukciót és történetet teremt, kísérletet tesz a szexualitás, azaz az erotikus valóságérzék filogenetikus és ontogenetikus megértésére.

Jakob Staberg „Egy bonyolult dialógus: Ferenczi (újra)olvassa *A halálöszön és az életöszönöket*” című tanulmányában átfogó metapszichológiai perspektívában tárgyalja Ferenczi traumafogalmát. Értelmezése szerint Ferenczi és Freud szoros kölcsönös egymást olvasás állapotában dolgozott, és ebben a kölcsönösségben a *Halálöszön* könyv néhány alapfogalma, bizonyos pszichotikus fragmentumok, elsősorban a trauma (illetve Ferenczi 1924-es szavával: a katasztrófa) alapvető jelentőségű. A trauma nemcsak terápiás értelemben lett fontos, hanem a modernitás kultúra-karakterének is meghatározó jellemzőjeként fogható fel. Freud a bioanalízis témájáig jut el, ez az, amit Ferenczi a *Katasztrófák* szövegében központi új fogalomként kezel.

Ennek az időszaknak, a katasztrófák, a *Thalassa* idejének ma már klasszikus interpretációja olvasható Nicolas Abraham 1962-es bevezetőjében, amit az akkor

---

⁸ Raluca Soreanu – Jakob Staberg – Jenny Willner: *Ferenczi Dialogues: On Trauma and Catastrophe*. Leuven: Leuven University Press, 2023.

⁹ Lásd: *Ferenczi Sándor összes művei*, 1. kötet, 33-343.

francia fordításban megjelenő *Katasztrófák* elé írt. Abraham jelzi: „A könyv, amelyet a francia olvasó a kezében tart, a század egyik leglenyűgözőbb és legfelszabadítóbb könyve. Nem kevesebbet tesz, mint hogy a pszichoanalitikus megközelítést olyan egyetemes vizsgálati módszerként indítja el, amely kiegészítheti a természettudományokat, a biológiát, a paleontológiát, az orvostudományt, vagy – ha elég messzire megyünk a meglátásaiban – akár a kémiát és a fizikát is.” Abraham jelentős értelmezési eredménye a szimbolikusság és valóságérzék összekapcsolásának átgondolása. Talán éppen itt található az az ekkor még Freud teljes támogatását élvező elgondolás, amely a kizárólag intrapszichés, ösztönkollúziókra építő freudi koncepcióhoz a nemi ösztön külvilágra kapaszkodását és az ebből következő kapcsolati elvet teszi hozzá.

A *Katasztrófák* valóban első csúcspontja Ferenczi szakmai munkásságának. A háború utáni sors-válság után ekkor mindenütt elfogadják, Freud barátsága és együttműködése meghatározó. 1926-27 fordulóján meghívásra az Egyesült Államokba utazik, nyolc hónapon át tart előadást, vezet analitikus terápiákat, szervezi az amerikai analitikusokat. Ennek az időszaknak produktuma egy átfogó témájú előadás, „A pszichoanalízis mai problémái”, amely itt olvasható először magyar nyelven.

A magyar származású párizsi analitikus, Kathleen Kelley-Lainé „Ferenczi Sándor és az árnyék nélküli gyermek” című tanulmányában az árnyék metaforáját használja, hogy feltárja a traumatizált gyermek pszichéjét, aki elvesztette a létezés állandóságát, és nem tud felnőni. Ferenczi Sándor látomásos munkásságát hívja segítségül, hogy feltárja a gyermekkori trauma mély és mindenütt jelenlévő jelentéseit. A gondolatmenetet egy rövid klinikai vignetta illusztrálja egy „árnyék nélküli gyermek” pácienssel.

Különös, érdekes motívuma, sorsalakulási módja jelenik meg Ferenczi „életművének”, szó szerint élete megalkotásának Vincze Anna „Az anyai engedély. Ferenczi Sándor vallomásai alapján” című írásában. Ferenczi szerelmi életében meghatározó volt Pálos (Altschul) Gizella, későbbi felesége. Kapcsolatukban, mely több ok miatt nehezen vált házassággá, furcsa, konstruktív-destruktív esemény volt az, hogy Ferenczi beleszeretett Gizella lányába, Elmába, és egy ideig akár feleségül is vette volna, természetesen Gizella engedélyével. Ferenczi itt mintha saját sorsát, anyjával való konfliktusos viszonyát ismételte és reparálta volna pontosan úgy, ahogy egy analitikus terápiába kerülő páciens tenné. Freud e történetben meghatározó szerepet játszott. Ferenczi története a szerző saját terápiás praxisában is visszaköszönt, hasonló sorsú férfitáciensek személyében.

Ferenczi-történetünk időbeli végpontjáról szól Agnieszka Sobolewska „Ferenczi Sándor *Klinikai naplója* a kimondott és az írott szó között” című izgalmas tanulmánya, a nevezetes Napló átfogó értelmezése. Amellett érvel, hogy a *Klinikai napló* (amelynek nagy részét Ferenczi diktálta) szóbeli dimenziója lehetővé teszi az életírás műfajaira vonatkozó kutatások kiterjesztését a pszichoanalitikus irodalomra. Ferenczi naplóját olyan írott-szóbeli formaként értelmezi, amely a kimondott szó médiumának köszönhetően lehetővé tette számára, hogy kiterjessze a páciens és az analitikus találkozásának helyzetét.

Székács-Weisz Judit írása már nem Ferencziről, hanem egy Ferenczi időszakban induló később analitikussá váló terapeutáról szól. Hőse Rajka Tibor, Ferenczi ifjabb kortársa, Nietzsche lelkes híve, aki stekeliánus kollégák nyomán került közel a pszichoanalízishez, és jelentős szerepet játszott az analitikus hagyomány fenntartásában a háború utáni időszakban is.

Számunkban olvasható még Balázs Eszter történelmi perspektívából írt alapos recenziója a Ferenczi-összkiadás 3. kötetéről, valamint Nyerges Katalin nekrológja a 97 éves korában elhunyt pszichiáter-pszichoanalitikus doyenről, Paneth Gáborról.

E számunk írásai, Ferenczi eredeti szövegei és a róla szóló tanulmányok kísérletet tesznek egy nagyszerű szakmai pálya – igaz, töredékes – végigkövetésére. Ferenczi kétségtelenül azon kevés magyar tudós, terapeuta orvos, mozgalmászervező egyike volt, aki minden területen megérdemelt nemzetközi rangot vívott ki magának. Az életmű értékeléséhez, megértéséhez, (újra)olvasásához nyújthat segítséget ez a szám, és ez az olvasás és értelmezés reményeink szerint folytatódni fog.

Bókay Antal